

PUL-KREDIT SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI IQTISODIY O'SISHNI JADALLASHTIRISH IMKONIYATLARI

Normuminov Salohiddin Sohijjonovich

Alfraganus University talabasi

Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot (Tarmoqlari va sohalari) yo`nalishi

Email:nsalohiddin@inbox.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada pul-kredit siyosatini takomillashtirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirishning nazariy va amaliy jihatlari chuqur tahlil etilgan. Tadqiqotda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inflyatsion jarayonlarni boshqarish hamda kredit bozorining samarali faoliyatini yo'lga qo'yish orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, monetar siyosatning asosiy instrumentlari — foiz stavkalari, majburiy zaxiralar me'yori va ochiq bozor operatsiyalarining iqtisodiy o'sishga ta'sir mexanizmlari o'rganilgan. O'zbekiston sharoitida pul-kredit siyosatining transformatsiya jarayonlari, moliya bozorining institutsional rivojlanish darajasi hamda Markaziy bankning mustaqilligi iqtisodiy o'sish sur'atlariga qanday ta'sir ko'rsatishi empirik jihatdan tahlil qilingan. Maqola yakunida pul-kredit siyosati samaradorligini oshirish, inflyatsion targetlash tizimini takomillashtirish va iqtisodiy o'sishni jadallashtirish bo'yicha konseptual takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pul-kredit siyosati, monetar mexanizmlar, inflyatsion targetlash, iqtisodiy o'sish, makroiqtisodiy barqarorlik, foiz siyosati, Markaziy bank, kredit bozori, moliyaviy intermediatsiya, iqtisodiy transformatsiya.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashda pul-kredit siyosati muhim o'rin tutadi. Markaziy bank tomonidan olib

boriladigan ushbu siyosat milliy valyuta barqarorligini saqlash, inflyatsiya darajasini nazorat qilish hamda iqtisodiyotda investitsion faollikni oshirishga qaratilgan kompleks choralarni o'z ichiga oladi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy islohotlar bosqichma-bosqich chuqurlashib, pul-kredit siyosati ham zamonaviy tamoyillar asosida qayta ko'rib chiqilmoqda. Xususan, inflyatsion targetlash siyosatiga o'tish, bozor mexanizmlarini kuchaytirish va tijorat banklari faoliyatini erkinlashtirish jarayonlari iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadallashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishga yo'naltirish masalalari bugungi kunning dolzarb mavzusiga aylangan.

Tadqiqotning maqsadi – O'zbekiston iqtisodiyotida pul-kredit siyosatini takomillashtirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirish imkoniyatlarini tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

1. Pul-kredit siyosatining nazariy mohiyatini ochib berish;
2. O'zbekiston iqtisodiyotida Markaziy bank faoliyatini tahlil qilish;
3. Inflyatsion targetlash tizimining joriy etilishi natijalarini baholash;
4. Pul massasining iqtisodiy o'sishga ta'sirini statistik asosda o'rganish;
5. Xorijiy mamlakatlar tajribasini tahlil qilib, O'zbekiston sharoitiga mos takliflar ishlab chiqish.

Pul-kredit siyosati — bu markaziy bank tomonidan iqtisodiyotda pul massasi va kredit hajmini tartibga solish orqali milliy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan siyosatdir.

Klassik iqtisodchilar, xususan, D. Rikardo va A. Smit asarlarida pulning qiymat

o'Ichovi sifatidagi roli tahlil qilingan bo'lsa, keyinchalik J.M. Keyns o'zining "Umumiy nazariya" asarida pul-kredit siyosatining iqtisodiy faollikka bevosita ta'sirini ilmiy asoslab berdi.

Pul-kredit siyosati, odatda, "yumshoq" va "qattiq" shakllarda olib boriladi. Yumshoq siyosat – iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun foiz stavkalarini pasaytirish va kredit resurslarini ko'paytirish orqali amalga oshiriladi. Qattiq siyosat esa, aksincha, inflyatsiyani jilovlash va pul massasini kamaytirish maqsadida qo'llaniladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgan dastlabki yillarda Markaziy bankning asosiy vazifasi milliy valyuta — so'mni muomalaga kiritish va uni barqarorlashtirishdan iborat bo'lgan. 1994–2000 yillarda pul-kredit siyosati asosan ma'muriy usullarga tayanib, iqtisodiyotda davlatning roli kuchli edi. 2000–2016 yillar oralig'ida esa bosqichma-bosqich bozor mexanizmlari joriy qilina boshladi, bank tizimi isloh qilindi, tijorat banklariga mustaqillik berildi. 2017 yildan boshlab O'zbekiston Markaziy banki yangi bosqichga o'tdi — inflyatsion targetlash tizimi joriy qilinib, asosiy e'tibor narxlar barqarorligiga qaratildi. 2020-yildan boshlab Markaziy bank asosiy stavkani joriy etib, monetar siyosatni bozor tamoyillariga yaqinlashtirdi.

Pul-kredit siyosatining asosiy maqsadi — iqtisodiy o'sishni barqaror saqlab, inflyatsiya darajasini maqbul chegarada ushlab turishdir. So'nggi yillarda iqtisodiyotdagi pul massasi va kredit hajmining o'sishi ishlab chiqarishning faollashishiga, ichki iste'mol va investitsiyalar hajmining ortishiga olib keldi.

Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda O'zbekistonda yalpi ichki mahsulot (YaIM) o'sish sur'ati 6,3 foizni tashkil etgan, inflyatsiya darajasi esa 9,2 foiz atrofida bo'lgan. Bu ko'rsatkichlar pandemiyadan keyingi davr uchun ijobiy natija sanaladi.

Biroq, iqtisodiyotda pul-kredit siyosatini takomillashtirish quyidagi yoʻnalishlarda dolzarbdir:

- Tijorat banklari uchun likvidlikni boshqarish mexanizmlarini kuchaytirish;
- Foiz stavkalarining real sektor bilan uygʻunligini taʼminlash;
- Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlariga imtiyozli kredit liniyalarini kengaytirish;
- Moliyaviy bozor infratuzilmasini rivojlantirish;
- Raqamli bank tizimini keng joriy etish.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni koʻrsatadiki, pul-kredit siyosati iqtisodiy oʻsishning barqarorligini taʼminlovchi asosiy vositadir. Masalan:

- AQSH Federal Rezerv tizimi inflyatsiyani 2% atrofida ushlab turish orqali investitsion muhitni barqarorlashtiradi;
- Yevropa Markaziy banki esa kredit siyosatini real sektor talabiga moslashtirib, iqtisodiy faollikni qoʻllab-quvvatlaydi;
- Janubiy Koreya tajribasida esa pul-kredit siyosati innovatsion tarmoqlarni moliyalashtirishga yoʻnaltirilgan.

Oʻzbekiston uchun bu tajribalar shuni koʻrsatadiki, iqtisodiy oʻsishni jadallashtirish uchun pul-kredit siyosatini maqsadli va differensial yoʻnalishda olib borish, shuningdek, makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash bilan birga ishlab chiqarish sektorini ragʻbatlantirish lozim.

Statistik maʼlumotlar

Ko'rsatkichlar (2020–2024 yillar)	2020	2021	2022	2023	2024
YaIM o'sish sur'ati (%)	1.6	7.4	5.7	6.0	6.3
Inflyatsiya darajasi (%)	11.1	10.0	12.3	10.6	9.2
Kredit hajmi (trln so'mda)	260	310	380	450	530
Pul massasi (M2, trln so'm)	145	176	210	255	295
Markaziy bank asosiy stavkasi (%)	16.0	14.0	15.0	14.0	13.0

Mazkur ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, kredit hajmining o'sishi bilan bir qatorda inflyatsiya bosimi ham saqlanib qolmoqda. Shu sababli pul-kredit siyosatining muvozanatli olib borilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Pul-kredit siyosatini takomillashtirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirish bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiyotining eng ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Inflyatsion targetlash siyosatini samarali amalga oshirish, tijorat banklari faoliyatini raqamlashtirish, kredit resurslarini real sektor foydasiga yo'naltirish, foiz stavkalarini maqbullashtirish va moliya bozorini erkinlashtirish orqali iqtisodiy o'sish sur'atlarini barqaror oshirish mumkin.

Kelajakda pul-kredit siyosatini raqamli iqtisodiyot sharoitiga moslashtirish, barqaror inflyatsiya muhitini yaratish va ishlab chiqarish-investitsiya aloqalarini kuchaytirish mamlakatning iqtisodiy qudratini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari (2020–2024 yy.)
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Pul-kredit siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonlari.
3. Keynes J.M. “The General Theory of Employment, Interest and Money”. – London, 1936.
4. Mishkin F. “Monetary Policy Strategy”. – The MIT Press, 2007.
5. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF) ma’lumotlari.
6. www.cbu.uz – O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti.
7. www.stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi.
8. Rivojlangan mamlakatlar Markaziy banklari tahliliy hisobotlari (ECB, FED, KDB).